

УДК 338.432

Буринська О. І.

*аспірант кафедри економіки підприємства та управління персоналом
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Burynska O. I.

*PhD Student Department of Enterprise Economics and Personnel Management
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ГОЛОВНОЇ ПАРАДИГМИ НОВОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ

EVOLUTION CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS THE MAIN PARADIGM OF NEW MILLENNIUM

Анотація. У статті узагальнено теоретичні підходи до сутності концепції сталого розвитку, її складових. Описано еволюцію основних аспектів її трактування зі зміною факторів зовнішнього середовища. Для більш чіткого усвідомлення ідей концепції в розвитку суспільних відносин розкрито сутність основних схем тлумачення складників сталого розвитку. Розглянуто модель основного капіталу сталого розвитку, її основні складники та значення. Розкрито сутність схеми «яйце сталого розвитку», зміст якої полягає в тому, що сталий розвиток складається з благополуччя екосистеми та добробуту людини.

Ключові слова: сталий розвиток, складники сталого розвитку, «модель основного капіталу», «призма сталого розвитку» «яйце сталого розвитку».

Вступ та постановка проблеми. Концепція сталого розвитку набула великої популярності протягом останніх десятиліть. Це пов'язано з низкою викликів, які постали перед суспільством та потребують негайного втручання. Навколишнє середовище з його ресурсами завжди було засобом для існування людства, але антропогенний вплив дедалі більше негативно впливає на природу. Як наслідок – порушення балансу екосистеми, загострення екологічної ситуації, що, у свою чергу, впливає на рівень життя та благополуччя населення Землі.

В основу концепції сталого розвитку покладено пошук балансу між трьома аспектами людської життєдіяльності: екологічною, соціальною та економічною. Проте тривале та систематичне людське втручання зумовлює глобальні проблеми, вирішення яких залежить не від бажання окремих суб'єктів, а від людства в цілому.

Тому в третьому тисячолітті активно ведуться дискусії щодо інтеграції представників усіх країн у прийняття рішень та формування спільної стратегії подолання нагальних проблем. Імплементация концепції сталого роз-

витку неможлива без усвідомлення персональної ролі та значення кожного. Важливим фактором є підтримка з боку громадськості та її вплив на політичні рішення. Актуальність концепції сталого розвитку зумовлена усвідомленням того, що від швидкості вирішення названих проблем залежить рівень благополуччя наступного покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Усеосяжний характер концепції сталого розвитку вимагає залучення багатьох країн світу для обговорення на міжнародному рівні. Тому на шляху формування його цілей та засобів досягнення було проведено низку міжнародних самітів, конференцій. Проте наукова громадськість не залишилася осторонь, і вагомий внесок у вивчення теоретичних й практичних проблем сталого розвитку зробили такі науковці, як О. Бородіна, І. Гуйт, А. Девід, Г. Дейлі, Т. Здан, Дж.-Х. Кайн, Ю. Лопатинський, П. Лоун, Л. Мельник, М. Мойсєєв, І. Розє, І. Серфгеліно, В. Трегбчук, П. Харді, Ф. Хірш, А. Шеллер, Дж. Шпангенберг, Дж. Штенберг та інші. Але подальшого розгляду потребує виділення окремих складників сталого розвитку та їх

місця в досягненні ідейних постулат концепції, урахуваючи взаємодію зацікавлених сторін.

Метою статті є узагальнення теоретичних підходів щодо суті концепції сталого розвитку, її складових та визначення основних аспектів її трактування.

Результати дослідження. Наприкінці минулого тисячоліття ідеї сталого розвитку набули особливого значення і стали головними орієнтирами подальшого існування людства. Найбільшого розголосу вони отримали після доповіді Гру Гарлем Брундтланд, яка очолювала Всесвітню комісію з навколишнього середовища та розвитку ООН. Нею було сформовано базове поняття сталого розвитку, який вона визначає як розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, проте не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [1].

З моменту виходу доповіді Комісії Гру Гарлем Брундтланд термін «сталий розвиток» був предметом декількох модифікацій, тому це визначення поняття значно різняться. Оскільки концепція сталого розвитку набула широкого розповсюдження, в науковій літературі існує безліч трактувань категорії. Також складність формування єдиного підходу до трактування зумовлена розбіжністю поглядів науковців, політиків, громадськості.

Хоча на сьогодні існує розбіжність у точному визначенні цього терміна, більшість належить до життєздатності природних ресурсів і екосистем з плином часу зберігати свої властивості, а також характеризує стандарти якості життя людини й економічного зростання.

Для того, щоб запропонувати більш дієву інтерпретацію сталого розвитку, звернемося до праць швейцарської робочої групи «Проекту моніторингу сталого розвитку» (англ. – *Monitoring of Sustainable Development Project*, MONET project), яка уточнила визначення Гру Гарлем Брундтланд відповідно до першого з десяти «Белладжіо принципів», заявивши, що оцінення прогресу в напрямі сталого розвитку повинна керуватися чітким баченням сталого розвитку [5, с. 2]. Проект MONET у своїх напрацюваннях зосередив основні орієнтири на використанні таких ключових елементів, як справедливість, справедливість між поколіннями, взаємопотреби та підтримка біорозмаїття. У результаті проектом MONET було запропоновано таке визначення: «Сталий розвиток означає забезпечення гідних умов життя щодо прав людини, створення й підтримки широкого вибору для вільного визначення життєвих планів. Принцип справедливості між нинішніми й майбутніми поколіннями повинен формуватися, враховуючи використання екологічних, економічних і соціальних ресурсів. Реалізація цих потреб на практиці зумовлює комплексний захист біологічного різноманіття екосистем, видів і генетичного різноманіття, які є основою життя» [10, с. 3].

Для полегшення осмислення концепції сталого розвитку використовується схема, яка складається з трьох складників (див. рис. 1):

- 1) екологічна (збереження довкілля);
- 2) економічна (зростання);
- 3) соціальна (справедливий розподіл) [11, с. 13–21].

Перелічені складові прийнято вважати основою концепції сталого розвитку. Хоча ця модель базується на трьох основних аспектах людського суспільства, проте не враховує якості людського життя, що, як наслідок, стало піддурням для подальших досліджень.

У 1994 р. дослідницька група Світового банку розробила так звану модель основного капіталу з базовою ідеєю, сутність якої полягає в такій тезі: якщо ми житимемо тільки за рахунок відсотків, а не капіталу, база процвітання буде підтримана, але якщо ми будемо використовувати сам капітал, то наші засоби існування будуть у небезпеці в майбутньому. Визначення екологічного капіталу для процесу планування охоплює біорозмаїття, ланд-

шафти, мінеральні ресурси, чисте повітря та воду. Людський і соціальний капітали прирівнюються до охорони здоров'я, соціального забезпечення, соціальної згуртованості, свободи, справедливості, рівності можливостей та миру. З цього випливає просте рівняння [14, с. 3]:

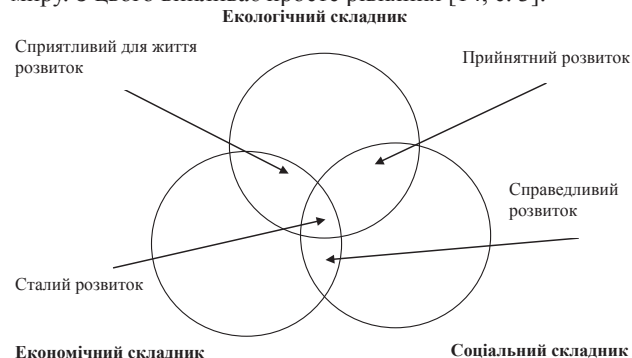

Рис. 1. Складники сталого розвитку в єдності

$$КСР = КНС + ОКЕ + ОКС, (1)$$

де КСР – основний капітал сталого розвитку;
 КНС – основний капітал навколишнього середовища;
 ОКЕ – основний капітал економіки;
 ОКС – основний капітал суспільства.

Це рівняння передбачає, що одна з форм капіталу може замінити іншу. Наприклад, основний капітал сталого розвитку може зрости, якщо основний капітал навколишнього середовища спадатиме. Це слабе місце рівняння сталого розвитку, яке розкритиковане економістами [3; 9]. Економісти вважають, що основний капітал навколишнього середовища повинен бути збережений для забезпечення стабільності. Крім того, вони вважають, що основні економіки та суспільства повинні бути також збережені. Дійсно, економісти, зокрема Ф. Хірш [6], часто посилаються на моральний аспект соціального капіталу і стверджують, що потрібно буди вжити багато заходів для його відновлення у разі його зниження.

Ураховуючи дискусійність тлумачень концепції та складників сталого розвитку, вчені намагалися знайти новий підхід. Результатами пошуку стали такі асоціативні схеми, як «призма» та «яйце». Призма сталого розвитку, адаптована Дж. Шпангенбергом та О. Боніотом [12], передбачає чотири складники, взаємозалежність яких зображена на рис. 2:

- економічний вимір (штучний капітал);
- екологічний вимір (природний капітал);
- соціальний вимір (людський капітал) як основа для наступного виміру, а саме:
- інституційний вимір (соціальний капітал).

Для визначення кожного виміру призми сталого розвитку використовують індикатори для визначення впливу одного зі складників на загальне бачення сталого розвитку [13, с. 42–46].

Проте згадана призма сталого розвитку зазнала критики. Дж. Кайн стверджує, що економічний вимір, як правило, походить від усіх чотирьох складників, таким чином створюючи плутанину в описі та аналізі [8]. Отже, автор пропонує MAIN призму сталого розвитку. У цій моделі, зображеній на рис. 3, Дж. Кайн використовує терміни «розум» (англ. – *Mind*), «артефакт» (англ. – *Artifact*), «інституція» (англ. – *Institution*) та «природа» (англ. – *Nature*) для того, щоб полегшити призму від тягаря виразів як соціальних, так і економічних вимірників, які, на його думку, більше заплутують.

Отже, екологічний вимір (природа) охоплює весь природний капітал, який ділиться на невідновлювані та відновлювані запаси ресурсів. Економічний вимір (артефакт)

складається з усіх техногенних матеріальних цінностей, наприклад, будівлі й дороги. Соціальний вимір («розум») можна визначити як усвідомлення індивідуального суб'єкта (світогляд, знання та досвід). Інституційний вимір стосується організації нашого суспільства і взаємин між людьми.

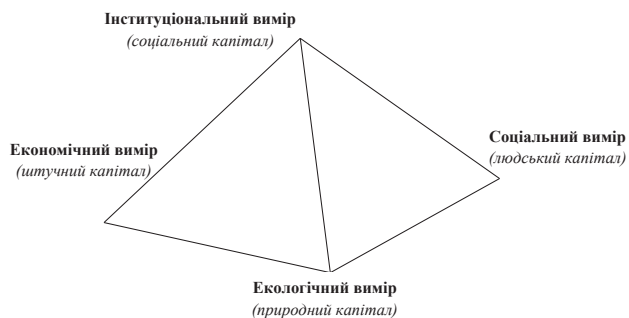

Рис. 2. Призма сталого розвитку

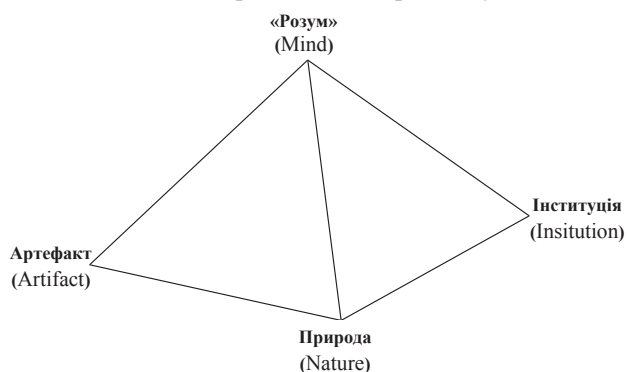

Рис. 3. MAIN призма сталого розвитку

Трактування призми сталого розвитку вказують на те, що в центрі уваги має бути поступове та збалансоване зростання кожного складника. Лише за такої умови можливо досягти цілей сталого розвитку. Водночас їх критикують, тому що в призмі сталого розвитку мало уваги приділяється екологічному вимірнику (природному капіталу). Для людства довкілля є передумовою для розвитку благополуччя кожного індивідуума. Така точка зору вимагає тлумачення концепції сталого розвитку, в центрі якого є навколишнє середовище. Тому подальші дослідження пропонували замінити три основні «стовпи» сталого розвитку (суспільство, економіку та навколишнє середовище) схемою «яйце сталого розвитку» [4]. Схema «яйце сталого розвитку» зображає відносини між людьми й екосистемою як одне коло в іншому (див. рис. 4). Асоціативно виникає аналогія цієї схеми з яйцем, в центрі якого жовток. Це означає, що люди знаходяться в екосистемі, результат діяльності та благополуччя якої залежать один від одного. Соціальний та економічний розвиток може мати місце лише в тому випадку, коли навколишнє середовище пропонує необхідні ресурси (корисні копалини, простір для нових виробничих

об'єктів та робочих місць, рекреаційні можливості). Тому екосистему слід розглядати як систему вищої ієрархії, за межі якої людство вийти не може.

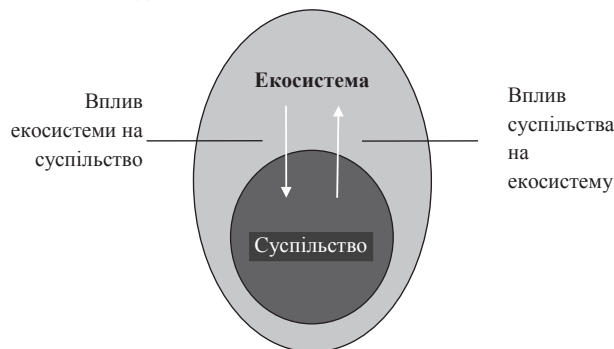

Рис. 4. Схema «яйце сталого розвитку»

В основі зображеної схеми є гіпотеза, зміст якої полягає в тому, що сталий розвиток складається з благополуччя екосистеми та добробуту людини [7]. Проте така гіпотеза виглядає простою. З огляду на це, навколишнє середовище все-таки не є вищою системою, тому що можна зробити висновок, що сталий розвиток буде досягнений за умови підвищення рівня добробуту людини тоді, коли рівень сталості екосистеми падатиме. Варто зауважити, що згадана гіпотеза не показує прямої залежності між добробутом людини та станом екосистеми. Це означає, що існують інші фактори, які будуть впливати. При цьому проявляється секторальна специфіка застосування концепції сталого розвитку. Зокрема, це актуально для аграрного сектора національної економіки [2].

Упровадження таких пріоритетів розвитку свідчить про те, що погляди на поняття сталого розвитку трансформуються під призвою постійних змін зовнішнього середовища, загострення невирішених проблем та зосереджують увагу на нових аспектах досягнення подальших цілей.

Висновки. Концепцію сталого розвитку можна вважати домінантною стратегією розвитку для суспільства в третьому тисячолітті, оскільки вона зображає шляхи вирішення глобальних проблем людства, які стосуються економічної, соціальної та екологічної складників.

У своїй еволюції концепція змінювалася зі зміною основних акцентів до її трактування, взаємодії між собою основних складників та вдосконалювалося розуміння взаємодії людини й навколишнього середовища. Проте найважливішою метою, яку суспільство має досягти, є те, що у своєму розвитку не можна виходити за межі можливостей екосистеми, тому що така поведінка загрожує благополуччю наявної генерації та існуванню майбутніх поколінь. Оскільки досягнення цієї мети має глобальний характер, то вимагає залучення широкого кола зацікавлених сторін.

Сучасні дослідники виходять за рамки згаданих трьох складників, деталізуючи їх та додаючи інші. Так, вагомим складником концепції сталого розвитку на сучасному етапі є інституційна складова. Розгляд цих елементів є першочерговим завданням для подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Наше общее будущее: доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР). – Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1989. – 376 с.
2. Лопатинський Ю. Системний підхід до розвитку аграрного сектора в умовах трансформації / Ю. Лопатинський, Т. Шкабара // Економіка АПК. – 2004. – № 1. – С. 78–83.
3. Daly H. Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development / H. Daly // Beacon Press. – Boston, 1996. – 254 p.
4. Guijt I. Resource Kit for Sustainability Assessment / I. Guijt, A. Moiseev. // IUCN, Gland and Cambridge. – 2001. – 83 p.
5. Hardi P. Assessing Sustainable Development / P. Hardi, T. Zdan. // Principles in Practice; International Institute for Sustainable Development. – Winnipeg, 1997. – 158 p.
6. Hirsch F. The social limits to growth / F. Hirsch // Routledge & Kegan Paul. – London, 1976. – 208 p.
7. Assessment Tools / International Development Research Center (IDRC). – Ottawa, 1997. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://idrc.ca/en/Documents/Special-Examination-Report.pdf>.

8. Kain J.-H. Urban support systems – social and technical, socio-technical or sociotechnical / J.-H. Kain. – Gothenburg, 2000. – 175 p.
9. Lawn P. Toward sustainable development / P. Lawn // CRC Press. – Boca Raton, 2000. – 488 p.
10. David A. MONET project – From the definition to the postulates of sustainable development / A. David, I. Roth, A. Scheller // MONET Final Report – Methods and Results, Neuchtel. – 2004. – 46 p.
11. Serageldino I. Promoting sustainable development – toward a new paradigm / I. Serageldini, A. Steer // Valuing the Environment, Proceedings of the first annual international Conference on Environmentally Sustainable Development. – Washington D.C., 1995. – P. 13–21.
12. Spangenberg J. Sustainable indicators – a compass on the road towards sustainability / J. Spangenberg, O. Bonniot // Wuppertal paper. – 1998. – № 81. – 34 p.
13. Stenberg J. Bridging gaps – sustainable development and local democracy processes / J. Stenberg. – Göteborg: Chalmers University of Technology, 2001. – 92 p.
14. Serageldini I. Making Development Sustainable: From Concepts to Action / I. Serageldini, A. Steer. – Washington, 1994. – P. 46

Аннотация. В статье обобщены теоретические подходы к сути концепции устойчивого развития и ее составляющих. Описана эволюция основных аспектов ее трактовки с изменением факторов внешней среды. Для более четкого осознания идей концепции в развитии общественных отношений раскрыта суть основных схем толкования составляющих устойчивого развития. Рассмотрена модель основного капитала устойчивого развития, ее основные составляющие и значения. Раскрыта суть схемы «яйцо устойчивого развития», смысл которой заключается в том, что устойчивое развитие состоит из благополучия экосистемы и благополучия человека.

Ключевые слова: устойчивое развитие, составляющие устойчивого развития, «модель основного капитала», «призма устойчивого развития», «яйцо устойчивого развития».

Summary. The article summarizes the theoretical approaches to the essence of the concept of sustainable development, its components, described the evolution of the main emphases of treatment with changing of external factors. There are disclosed the essence of basic circuits interpretation component of sustainable development for a clearer understanding of the ideas in the concept of public relations. Considered capital model of sustainable development, its main components and value. There are disclosed the essence of the scheme «egg sustainable development», the content of which is that sustainable development is composed of wellbeing of the ecosystem and human welfare.

Key words: sustainable development, components of the sustainable development, capital stock model, «prism of sustainable development», «egg of sustainable development».